

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG THỊ HẰNG

**CHỦ ĐỀ ĐỜI TU
TRONG THƠ NGUYỄN KHUYẾN**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN – NĂM 2013

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG THỊ HẰNG

**CHỦ ĐỀ ĐỜI TU
TRONG THƠ NGUYỄN KHUYẾN**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: TS. Dương Thu Hằng

THÁI NGUYÊN – NĂM 2013

LỜI CAM ĐOAN

Đề tài luận văn được hoàn thành dưới sự hướng dẫn của TS Dương Thu Hằng.

Tôi cam đoan rằng:

- Đây là kết quả nghiên cứu của riêng tôi
- Kết quả này không trùng với bất cứ tác giả nào đã được công bố

Nếu sai tôi xin chịu trách nhiệm.

Tác giả luận văn

Hoàng Thị Hằng

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	
Mục lục	
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	1
3. Mục đích nghiên cứu	4
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.....	4
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
7. Kết cấu luận văn	5
8. Đóng góp của luận văn	6
NỘI DUNG	7
Chương 1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	7
1.1. Khái niệm chủ đề đời tư.....	7
1.1.1. Phân biệt chủ đề và đề tài.....	7
1.1.2. Phân biệt con người cá nhân và chủ đề đời tư	8
1.1.3. Khái niệm chủ đề đời tư.....	9
1.2. Chủ đề đời tư trong văn học trung đại	12
1.2.1. Khái quát chung.....	12
1.2.2. Chủ đề đời tư trong sáng tác của một số tác giả trước Nguyễn Khuyến	13
1.3. Đôi nét về cuộc đời và sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Khuyến.....	24
1.3.1 Con người và cuộc đời.....	24
1.3.2. Sự nghiệp sáng tác	27
1.3.3. Mảng thơ viết về chủ đề đời tư trong trước tác của Nguyễn Khuyến.....	28
Chương 2. CHỦ ĐỀ ĐỜI TƯ QUA BỨC CHÂN DUNG TỰ HỌA	30
2.1. Về hình thức	30

2.2. Tâm hồn tính cách	32
2.2.1. Con người hiếu học.....	33
2.2.2. Con người chua chát, sâu cay và cũng rất hài hước dân dã.....	34
2.2.3. Con người luôn dẫn dắt dạy dỗ khôn nguôi.....	41
Chương 3. CHỦ ĐỀ ĐỜI TU' QUA CÁC MỐI QUAN HỆ CÁ NHÂN	56
3.1. Mối quan hệ vợ chồng	56
3.2. Mối quan hệ cha con.....	67
3.3. Quan hệ thầy trò	78
3.4. Quan hệ bạn bè.....	82
3.5. Quan hệ làng xóm.....	86
KẾT LUẬN.....	90
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	91
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Nguyễn Khuyến là một trong những nhà thơ lớn của lịch sử văn học dân tộc nói chung và văn học trung đại nói riêng. Thơ văn Nguyễn Khuyến là điểm sáng của văn học Việt Nam giai đoạn nửa cuối thế kỷ XIX - những năm đầu thế kỷ XX. Thơ ông đề cập tới nhiều mảng chủ đề, trong đó “chủ đề đời tư” chiếm một số lượng khá lớn. Những dòng thơ ấy ông viết cho riêng mình, viết về đời sống cá nhân và những mối quan hệ tình cảm riêng tư.

Chủ đề đời tư không phải là chủ đề lớn và xuất hiện phổ biến trong văn học Việt Nam thời trung đại. Thời trung đại là thời kỳ mang đậm dấu ấn của tam giáo. Chịu ảnh hưởng của tư tưởng tam giáo, về cơ bản con người trong văn học trung đại Việt Nam thường hướng về những chức năng, phận sự, sự hành đạo mà ít chú ý đến vấn đề đời tư của con người suốt một thời gian dài. Khoảng năm thế kỉ đầu vấn đề đời tư gần như không được nhắc đến. Sự in đậm dấu ấn cá nhân cùng với sự thể hiện sâu sắc đời sống riêng tư của mình, Nguyễn Khuyến đã tạo ra một bước phát triển mới cho văn học Việt Nam trung đại trong việc thể hiện con người. Đó là quá trình đi từ cái “chung” đến cái “riêng”, từ “vô ngã” đến “hữu ngã” và chính cái “riêng” cái “hữu ngã” này, trong chừng mực nhất định làm cho văn học có sự thay đổi về chất.

Nguyễn Khuyến là một tác giả được giảng dạy trong nhà trường các cấp. Vì vậy, thực hiện đề tài “*Chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến*” sẽ góp phần nâng cao chất lượng dạy và học về tác giả Nguyễn Khuyến nói riêng, văn học trung đại Việt Nam nói chung.

Xuất phát từ ba lí do trên chúng tôi lựa chọn đề tài : “*Chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến*” với hy vọng sẽ góp thêm một góc nhìn mới về tác giả quen thuộc này.

2. Lịch sử vấn đề

Nguyễn Khuyến là một thi tài, là một trong những cây đại thụ của văn học dân tộc. Bóng mát của cây đại thụ ấy đã rợp xuống thời gian suốt mấy trăm năm. Gốc rễ

của nó đã ăn sâu vào lòng đất Việt, góp phần tạo nên tâm hồn Việt. Vì thế từ lâu, Nguyễn Khuyến và sự nghiệp thơ văn Nguyễn Khuyến đã trở thành mảnh đất trù phú nuôi trồng biết bao cây bút nghiên cứu, phê bình văn học.

Thơ văn Nguyễn Khuyến được công bố muộn, đăng tải lần đầu tiên trên *Nam phong tạp chí* (1917). Nhưng phải đợi đến gần hai mươi năm sau thì công tác văn học sử trên đường hình thành mới tìm đến Nguyễn Khuyến.

Việc sưu tầm, dịch thuật, giới thiệu thơ văn chữ Hán của Nguyễn Khuyến được chính thức bắt đầu từ năm 1957, nhưng phải đến năm 1971, khi cuốn *Thơ văn Nguyễn Khuyến* được công bố, công việc này mới đạt được những thành tựu đáng kể. Kể từ đây, việc nhìn nhận “Nguyễn Khuyến – một nhà thơ yêu nước” bắt đầu được đề cập đến. Cũng trong khoảng thời gian này, bộ *Hợp tuyển thơ văn yêu nước Việt Nam nửa cuối thế kỉ XIX* ra mắt và Nguyễn Khuyến cũng có một “chỗ ngồi” không đến nỗi quá khiêm tốn trong bộ sách trên.

Từ đó đến nay đã có nhiều công trình lớn nhỏ nghiên cứu về thơ Nguyễn Khuyến: *Nguyễn Khuyến về tác gia và tác phẩm* [30]; *Nguyễn Khuyến thơ, lời bình và giai thoại* [31]; *Nguyễn Khuyến tác phẩm và lời bình* [39]; *Nguyễn Khuyến tác phẩm* [10]...

Có thể nói, Nguyễn Khuyến là nhà thơ để lại dấu ấn đậm nét trong văn học với rất nhiều tác phẩm được lưu truyền hậu thế. Vì vậy, thơ văn ông đã được rất nhiều nhà nghiên cứu, phê bình quan tâm tìm hiểu. Tuy nhiên, đề tài “*chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến*” thì vẫn chưa thấy có công trình nào được công bố. Nó chỉ được đề cập đến ở một số bài viết, cụ thể như sau:

Trong bài “*Sự đa dạng và thống nhất trên quá trình chuyển động của một phong cách và dấu hiệu chuyển mình của tư duy thơ dân tộc*”, Nguyễn Huệ Chi viết: Nguyễn Khuyến đã tự trào mình khá chua cay, đã vạch đúng chân tướng con người bết tắc, thoái chí của mình: “*Cờ đang dở cuộc không còn nước; Bạc chứa thâu canh đã chạy làng*”, (*Tự trào*) [30, tr. 62]. Bài viết mới chỉ ra một khía cạnh tự trào trong tính bi kịch con người Nguyễn Khuyến, tuy nhiên tác giả lại chỉ nêu vấn đề chứ cũng chưa đi sâu vào từng bài cụ thể để tìm hiểu và nghiên cứu.

Trong bài “*Nhân vật trữ tình trong thơ trữ Hán*”, Trần Thị Băng Thanh có viết: “Hình ảnh một ông già xuề xòa giữa cộng đồng dân dã ở đây đã lùi lại phía sau, nhường chỗ cho một hình ảnh khác: một trí thức ý thức rõ rệt về bản lĩnh và nhân cách, về trách nhiệm kẻ sĩ trước những xáo động dữ dội của thời cuộc. Đây chính là một dạng nhân vật đặc sắc và không kém quan trọng trong thơ Nguyễn Khuyến, có quan hệ mật thiết với con người tác giả, nhưng không hoàn toàn đồng nhất với tác giả... Vẻ đẹp hướng nội làm cho nhân vật ấy sống động lên, như là một người anh em sinh đôi với Nguyễn Khuyến; và cũng chính con người nghệ thuật này đã thống nhất anh đồ nho, ông quan Tam Nguyên và ông già Yên Đỗ ẩn cư trong Nguyễn Khuyến lại làm một” [30, tr. 240].

Ở bài viết này, Trần Thị Băng Thanh cũng nhắc đến hình ảnh con người Nguyễn Khuyến, tuy nhiên tác giả lại chỉ nêu vấn đề chứ cũng chưa đi sâu khảo sát tác phẩm cụ thể.

Trong bài “*Tâm trạng Nguyễn Khuyến qua thơ tự trào*” Vũ Thanh có nêu: “Ở cả hai mảng chân dung, cũng chỉ là một Nguyễn Khuyến. Nhưng nếu ở chân dung tự trào bằng chữ Hán tâm hồn tác giả cao quý quá, sâu xa quá thì ở chân dung tự trào bằng chữ Nôm tác giả như cố tình bôi xấu đi, đánh lạc hướng đi, che dấu đi “một tấm lòng son vẫn có thừa”... Hai bức chân dung tự họa ấy vừa là sự bổ sung mật thiết vừa đối lập nhau một cách gay gắt” [30, tr. 275].

Nhà nghiên cứu Vũ Thanh đã đề cập đến chân dung tự trào. Tuy nhiên, tác giả chỉ tìm hiểu về tâm hồn cao quý chứ chưa đi sâu tập trung phân tích làm rõ hình ảnh chân dung, con người Nguyễn Khuyến.

Trong cuốn *Thơ Nôm Đường luật*, nhà nghiên cứu Lã Nhâm Thìn đã đề cập đến vai trò, ý nghĩa của chủ đề đời tư trong tiến trình phát triển của thể loại: “Cùng với việc phản ánh xã hội, đất nước, con người, ở giai đoạn cuối của Đường luật Nôm đã xuất hiện khuynh hướng đi vào đời tư. Đây là một biểu hiện mới trong chức năng thể loại, mặc dù nó chưa thực sự đậm nét. Những bước đi đầu tiên này chắc

hẳn có một ý nghĩa nào đó đối với sự phát triển và mở rộng chủ đề đời tư trong thơ ca Việt Nam giai đoạn sau”[40, tr. 6].

Rõ ràng, chủ đề đời tư trong văn học trung đại là vấn đề đã được các nhà nghiên cứu quan tâm, chú ý ở nhiều mức độ, khía cạnh khác nhau. Tuy vậy, cho đến nay chưa có một công trình nào coi chủ đề đời tư là đối tượng chính để nghiên cứu một cách có hệ thống và toàn diện. Đây là một việc làm có ý nghĩa khoa học, ý nghĩa thực tiễn và góp phần nâng cao nghiệp vụ sư phạm. Vì vậy, chúng tôi tiếp thu những ý kiến, những gợi dẫn quý báu của các nhà nghiên cứu đi trước để thực hiện đề tài “*Chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến*”.

3. Mục đích nghiên cứu

- Đề tài đi sâu vào tìm hiểu chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến, qua đó góp phần phác họa rõ thêm chân dung một tác giả văn học.

- Luận văn góp phần nâng cao chất lượng trong việc nghiên cứu, giảng dạy và học tập thơ văn Nguyễn Khuyến trong nhà trường.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chủ yếu của đề tài là những bài thơ mang chủ đề đời tư trong cuốn “*Nguyễn Khuyến tác phẩm*” của tác giả Nguyễn Văn Huyền *Sưu tầm – Biên dịch – Giới thiệu*, Nhà xuất bản khoa học xã hội, Hà Nội, năm 1984.

4.2. Phạm vi nghiên cứu: Phạm vi nghiên cứu của đề tài gồm những bình diện sau :

4.2.1. Các sáng tác của Nguyễn Khuyến, đặc biệt là những bài thơ về chủ đề đời tư.

4.2.2. Các tư liệu, công trình nghiên cứu, bài báo có liên quan.

Ngoài ra, trong chừng mực có thể luận văn còn so sánh chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến với các tác giả thơ trung đại: Nguyễn Trãi, Nguyễn Bình Khiêm, Nguyễn Công Trứ, Tú Xương...

5. Nhiệm vụ nghiên cứu

5.1. Làm rõ một số khái niệm có liên quan đến đề tài

5.2. Khảo sát và hệ thống hóa các tác phẩm mang chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến

5.3. Phân tích và đánh giá về tác dụng, ý nghĩa của các phương diện thể hiện chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến. Qua đó, khẳng định vai trò vị trí của chủ đề đời tư trong thơ Nguyễn Khuyến đối với tiến trình phát triển của văn học trung đại Việt Nam trong việc thể hiện con người nói chung, sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Khuyến nói riêng.

6. Phương pháp nghiên cứu

Để đạt được mục đích và hoàn thành nhiệm vụ nghiên cứu, khi thực hiện đề tài này, chúng tôi đã sử dụng các phương pháp nghiên cứu sau:

- Phương pháp thống kê phân loại, phương pháp này giúp chúng tôi phân loại và lựa chọn chính xác đối tượng nghiên cứu. Trong quá trình triển khai và giải quyết vấn đề, phương pháp này có tác dụng chỉ ra và cụ thể hóa các khía cạnh của vấn đề

- Phương pháp phân tích tổng hợp, phương pháp này phục vụ đắc lực cho quá trình tìm hiểu, khám phá và đánh giá ý nghĩa của vấn đề được nghiên cứu. Đây là phương pháp không thể thiếu để có thể hoàn thành nhiệm vụ nghiên cứu của đề tài

- Phương pháp so sánh (lịch đại, đồng đại) để tạo ra tương quan so sánh nhằm chỉ ra sự tiếp nối cũng như những sáng tạo mới mẻ riêng biệt của đối tượng nghiên cứu.

- Phương pháp liên ngành, vận dụng hiệu quả các môn khoa học liên ngành (lịch sử học, văn hóa học, toán học, xác suất thống kê...) nhằm giúp cho vấn đề được nhìn nhận bao quát hơn và chính xác hơn.

7. Kết cấu luận văn

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận*, *Thư mục tham khảo*, *Phụ lục*, Nội dung chính của luận văn gồm 3 chương:

Chương 1: Một số vấn đề lí luận và thực tiễn liên quan đến đề tài

Chương 2: Chủ đề đời tư qua bức chân dung tự họa.

Chương 3: Chủ đề đời tư qua các mối quan hệ cá nhân.